

характеристика основних принципових рис функціонування буржуазного права та показана їх цінність для сучасного процесу нормотворення.

Ключові слова: правова думка, правові вчення Просвітництва, соціальне призначення права, традиції функціонування права, роль буржуазного права.

Summary

Rudyk Y. V. Social Functions of Law in Understanding of Modern Thinkers. — Article.

The problem of the social setting of law in a politic and legal idea and lawmaking practice of periods of bourgeois revolutions and Enlightenment is exposed in the article. Description of basic of principle lines of functioning of bourgeois law and its value for the modern process of normomaking is conducted.

Keywords: legal idea, legal studies of Enlightenment, social setting of law, tradition of functioning of law, role of the bourgeois law.

УДК 340.134.001.76

Л. Г. Матвєєва

ПРАВОІНТЕРПРЕТАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА

Для сучасного етапу розвитку правової системи України характерним є ускладнення її структури і оновлення нормативного масиву: формуються нові джерела, створюються нові і якісно змінюються існуючі галузі і інститути права, внаслідок чого формується якісно нове законодавство і підвищується його роль. Попри всю динаміку розвитку правової системи, сучасне українське право має риси, властиві перехідним правовим системам: колізійність, відставання від потреб суспільства, прогальність. Одним із можливих шляхів виявлення та подолання названих деформацій правової системи є офіційна правоінтерпретаційна діяльність.

Правоінтерпретаційна діяльність в різних її аспектах привертала і привертає увагу великої кількості дослідників. Зокрема, правоінтерпретаційної діяльності присвячені роботи: Б. С. Ебзєєва, П. Б. Євграфова, М. І. Козюбри, В. Скоморохи, М. В. Тесленко, В. П. Тішого, Т. Я. Хабрієвої, М. В. Цвіка, Ю. М. Тодики, В. М. Шаповала. Проблема визначення юридичної значущості офіційної правоінтерпретаційної діяльності має важливе значення для вдосконалення системи законодавства і забезпечення єдності правової системи України.

Основна мета офіційної правоінтерпретаційної діяльності — встановлення дійсного змісту правового припису, тобто виявлення волі нормотворця в тексті нормативно-правового акта, в якому міститься тлумачна норма права і можливості її застосування в конкретній життєвій ситуації.

У повсякденному житті правоінтерпретаційна діяльність здійснюється всіма суб'єктами права. Однак значення спеціальної діяльності вона набуває лише тоді, коли інтерпретатором виступає спеціально уповноважений на те орган і коли результати його діяльності розраховані на усунення недоліків юридичної

практики. Інтерпретаційна діяльність розглядається в цьому значенні як офіційна, державно-владна діяльність, результати і акти якої мають обов'язкове юридичне значення для адресатів. Обов'язковість роз'яснень зумовлена компетенцією інтерпретатора, правильністю, законністю й обґрунтованістю даного ним роз'яснення, характером акта, який тлумачиться [1, 293].

Необхідність інтерпретації нормативно-правових актів обумовлена низкою причин: по-перше, вона викликана особливим характером мови права. Висловлені мовою права правила поведінки є абстрактними, між тим як конкретний випадок завжди індивідуальний. У ньому неминуче є присутніми обставини, які безпосередньо нормою права не передбачені. Більш того, прагнути максимального наближення норми права до можливих життєвих ситуацій і не потрібно. Суб'єктам реалізації права надається можливість самим вирішувати питання про те, за наявності яких конкретних життєвих обставин можуть діяти ті чи інші норми права. Наближення змісту правової норми до конкретних життєвих випадків відбувається в процесі її тлумачення.

По-друге, необхідність інтерпретації нормативно-правових актів пов'язана також із тим, що, формулюючи правила поведінки, суб'єкт правотворчості використовує різноманітні засоби юридичної техніки (юридичні терміни і конструкції, загальнономовні засоби тощо). Тому зрозуміти зміст правових норм достатньо важко без їх тлумачення.

По-третє, потреба в інтерпретації нормативно-правових актів обумовлена системністю права. Норми права регулюють суспільні відносини не ізольовано одна від одної, а спільно. Отже, правильно реалізувати будь-яку норму неможливо поза її зв'язками з іншими правовими нормами. Виявлення ж цих зв'язків можливі тільки в ході тлумачення права.

По-четверте, інтерпретувати правовий текст необхідно ще й тому, що в текстах нормативно-правових актів нерідко трапляються неточності, суперечності та інші правотворчі помилки, подолати які теж неможливо без тлумачення.

Удосконалення законодавства та усунення правотворчих помилок не приводить до зменшення ролі правоінтерпретаційної діяльності. Більш того, чим досконалішим є чинне законодавство, тим ретельнішим має бути тлумачення його приписів. Адже досконалий закон завжди має дуже високий ступінь абстрактності закріплених у ньому правил поведінки. В ході здійснення правоінтерпретації може виявлятися невідповідність окремих індивідуальних правових актів нормативним і один одному. Правоінтерпретаційна діяльність також сприяє виявленню прогалин і недосконалості чинного законодавства, актів застосування і реалізації права, допомагає їх долати. Особливе значення в системі результатів правоінтерпретаційної діяльності займають роз'яснення найвищих судових органів, зокрема Конституційного Суду і Верховного Суду України.

Рішення та висновки Конституційного Суду України займають окреме місце в системі правових актів, оскільки вони сполучають якості інтерпретаційних і нормативних актів. Інтерпретуючи Конституцію і закони України, Конституційний Суд України виявляє справжній їх зміст і формує єдине конституційне праворозуміння. Нормотворчий аспект діяльності Конституційного Суду Ук-

раїни проявляється в тім, що в результаті розгляду справ він постановляє рішення, яким може бути повністю або частково «блокована» дія нормативного акта.

Враховуючи особливості рішень і висновків Конституційного Суду України, можна сформулювати їх поняття. Рішення Конституційного Суду України — це правовий акт, прийнятий Конституційним Судом України, що містить інтерпретацію правових норм, здійснену ним у результаті конституційного провадження щодо конституційності законів та підзаконних актів України. Висновок Конституційного Суду України — це інтерпретаційний правовий акт, виданий Конституційним Судом України з питань офіційного тлумачення Конституції і законів України, а також відповідності Конституції України міжнародних договорів України [2, 10].

Аналіз рішень і висновків Конституційного Суду України дозволяє виявити правові позиції органу конституційної юрисдикції щодо найбільш гострих проблем. Термін «правова позиція» на законодавчому рівні в Україні не визначений, хоча Конституційний Суд України дедалі частіше використовує його у своїх рішеннях і висновках у вигляді посилань на попередні правові позиції. На наш погляд, правова позиція Конституційного Суду України — це змістова сторона рішення, висновку Конституційного Суду України. Правова позиція та рішення, висновок співвідносяться як зміст та форма. Конституційний Суд України формулює правові позиції як в мотивувальній, так і резолютивній частинах своїх рішень, що мають обов'язковий характер. Виходячи із загальнообов'язкового характеру рішень і висновків Конституційний Суд України правові позиції Суду є превентивними для всіх державних органів, органів місцевого самоврядування, посадовців і службових осіб, а не тільки для учасників сторін по конкретному спорі, який став предметом розгляду єдиного органу конституційної юрисдикції. В цілому діяльність органу конституційної юрисдикції сприяє стабілізації суспільно-політичної ситуації в державі. Правові позиції КСУ мають загальне значення, що дозволяє суду застосовувати їх надалі і по інших аналогічних справах. Тому правові позиції КСУ є джерелом права України. Зокрема, правові позиції Конституційного Суду України мають: загальний і обов'язковий характер; юридичну чинність, «прирівняну до юридичної чинності самої Конституції» та законів; схожість у судовій і іншій правозастосовчій практиці з характером прецеденту.

У період формування ринкових відносин, підвищення ролі судової влади, визнання правової позиції Конституційного Суду України в ролі самостійного джерела права України означало б давно назріле визнання існування судової правотворчості поряд з парламентською. Наділення Конституційного Суду України правом офіційної правоінтерпретаційної діяльності, яка є загальнообов'язковою, свідчить про його виняткову прерогативу в цій галузі. Офіційне тлумачення (правова позиція) набуває юридичної форми у вигляді завершеного інтерпретаційного акта (рішення або висновку), спрямованого на забезпечення адекватного розуміння і застосування положень Конституції України всіма суб'єктами права. Тлумачення Конституції і законів України сприяє удосконаленню технології реалізації положень (норм) основного Закону. Оскільки

розвиток суспільства значно випереджає розвиток права, конституційні норми вимагають певної «адаптації» до реалій сьогодення, тобто оновлення Конституції без зміни її тексту. Здійснення повноважень відповідно до врегульованої законом процедури офіційного тлумачення, а також високий професійний рівень суддів Конституційного Суду України — основна гарантія обґрунтованої інтерпретації, а отже — і повноцінної реалізації Конституції і законів України. Ситуація, коли акт офіційного тлумачення Конституційного Суду України містить елемент юридичної новели, не повинна розглядатися як вторгнення до компетенції законодавчої влади або як порушення принципу поділу влад.

Правові позиції Конституційного Суду України здатні долати прогалини в законодавстві і вирішувати колізії в ньому відповідно до букви і духу закону. Акти конституційного правосуддя в нашій країні сприяють зміцненню української державності, розвитку національного законодавства. Система законодавства сучасної держави визначається реальною дійсністю, тісно пов'язана з економікою, політикою, пріоритетами внутрішньої і зовнішньої політики держави. Формування сучасної правової системи України базується на основі визнання пріоритету загальновизнаних принципів міжнародного права, інтеграційних процесах. Зміни в системі зовнішніх форм права, юридичних джерел достатньо чітко виявилися в 1990-ті роки: це підвищення ролі законів, розвиток судової практики, становлення прецедентного права, входження в систему юридичних джерел правового регулювання нормативних договорів. В юридичній літературі термін законодавство уживається в різних значеннях: у вузькому — маються на увазі всі закони держави і широкому — маються на увазі не тільки закони, а і підзаконні нормативно-правові акти. Є. П. Євграфова вважає, що визначення законодавства як сукупності всіх чинних нормативно-правових актів не є науково обґрунтованим і практично неефективним для становлення і розвитку правової держави [3, 21]. Вона відзначає, що зміст і обсяг поняття «законодавство» охоплює лише закони, в тому числі закони, яким Верховна Рада дала згоду на обов'язковість дії на території України міжнародних договорів, ухвалені відповідно до Конституції. Ніякі інші нормативно-правові акти не можуть входити до його складу. Проте при цьому автор відзначає, що виняток з цього становлять лише чинні декрети Кабінету Міністрів, за якими закріплено статус закону, а також рішення і висновки Конституційного Суду [3, 32].

Відсутність чіткого, нормативно закріпленого визначення поняття «законодавство» створює труднощі в правотворчій і правозастосовчій діяльності, вносить елементи нерегульованості в процес систематизації нормативних правових актів. На наш погляд, еволюція ролі сучасних джерел права в умовах формування правової держави закономірно розширює і систему законодавства. Широке тлумачення терміна «законодавство» підтримано і органом конституційної юрисдикції в рішенні Конституційного Суду України у справі про тлумачення терміна «законодавство». Зокрема, дано роз'яснення про те, що термін «законодавство», що вживається у ч. 3 ст. 21 Кодексу законів про працю України щодо визначення сфери застосування контракту як особливої форми

трудового договору, треба розуміти так, що ним охоплюються закони України, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, укази Президента України, декрети і постанови Кабінету Міністрів України, прийняті в межах їх повноважень та відповідно до Конституції України і законів України [4, 276].

Реформування всіх сфер державного та суспільного життя кардинально вплинуло і на становлення системи національного законодавства. Широке розуміння системи законодавства, що включає нормативні приписи, які містяться в різних джерелах права, у тому числі і в результатах правоінтерпретаційної діяльності, на наш погляд, сприяє вдосконаленню ефективності механізму реалізації норм, створює основу для уніфікації і гармонізації національного законодавства із законодавством інших держав і правом міжнародного співтовариства.

Література

1. Черданцев А. Ф. Толкование права и договора. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. — 381 с.
2. Матвеева Л. Г. Юридична природа та місце офіційних інтерпретаційних актів у правовій системі України: Автореф. дис... канд. юрид. наук. — Х., 2005. — 20 с.
3. Євграфова Є. П. Система національного законодавства в контексті права (лібертарно-легістський підхід) — К.: КНТ, 2007. — 184 с.
4. Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 1997–2001: У 2 кн. Кн. 1 / Відп. ред. П. Б. Євграфов. — К.: Юрінком Інтер, 2001. — 512 с.

Анотація

Матвеева Л. Г. Правоінтерпретаційна діяльність як чинник вдосконалення законодавства. — Стаття.

Реформування всіх сфер державного та суспільного життя кардинально вплинуло на становлення системи національного законодавства. Широке розуміння системи законодавства, що включає нормативні приписи, які містяться в різних джерелах права, у тому числі і в результатах правоінтерпретаційної діяльності, сприяє вдосконаленню ефективності механізму реалізації норм, створює основу для уніфікації і гармонізації національного законодавства із законодавством інших держав і правом міжнародного співтовариства.

Ключові слова: тлумачення права, правоінтерпретаційна діяльність, вдосконалення законодавства.

Summary

Matveeva L. G. Interpretation of Law as a Factor of Legislation Perfection. — Article.

Reformation of all spheres of state and public life cardinally influenced on becoming of the system of national legislation. The wide understanding of the system of legislation, which includes normative orders which are contained in the different sources of law, including in the results of interpretation of law activity instrumental in perfection of efficiency of mechanism of realization of norms, provides a basis for standardization and harmonization of national legislation with the legislation of other states and law of international society.

Keywords: interpretation of law, legislation perfection.